

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنر ادیان و تمدن ها
گروه هنر اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد
رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری

رمز شناسی دینی کعبه از منظر ساختار و آیین های مذهبی

استاد راهنما:
دکتر علی رضا خواجه گیر

استاد مشاور:
دکتر جلیل جوکار

پژوهشگر:
فیروزه عبدالوند
بهمن ماه ۱۳۹۰

اظهارنامه دانشجو:

موضوع پایان نامه: رمزشناسی دینی کعبه از منظر ساختار و آیین های مذهبی

استاد راهنما: دکتر علیرضا خواجه گیر

اینجانب فیروزه عبدالوند دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری دانشکده هنر ادیان و تمدن ها دانشگاه هنر اصفهان به شماره دانشجویی ۸۸۱۱۵۰۲۱۰۹ گواهی می نمایم که تحقیقات ارائه شده در این پایان نامه توسط شخص اینجانب انجام شده و صحت و اصالت مطالب نگارش شده مورد تأییدی باشد و در موارد استفاده از کار دیگر محققان به مرجع مورد استفاده اشاره شده است. به علاوه گواهی می نمایم که مطالب مندرج در پایان نامه تاکنون برای دریافت هیچ نوع مدرک یا امتیازی توسط اینجانب یا فرد دیگری ارائه نشده است و در تدوین متن پایان نامه چارچوب مصوب دانشگاه هنر اصفهان را به طور کامل رعایت کرده ام.

امضاء دانشجو:

تاریخ:

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات و نوآوری های ناشی از تحقیق، همچنین چاپ و تکثیر، نسخه برداری، ترجمه و اقتباس از این پایان نامه کارشناسی ارشد، برای دانشگاه هنر اصفهان محفوظ است. نقل مطالب با ذکر منبع بلامانع است.

دانشگاه هنر اصفهان
دانشکده هنر ادیان و تمدن ها
گروه هنر اسلامی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته هنر اسلامی گرایش نگارگری □

□ خانم فیروزه عبدالوند

با عنوان:

رمز شناسی دینی کعبه از منظر ساختار و آیین های مذهبی

ارایه شده به مدیریت تحصیلات تکمیلی دانشگاه به عنوان بخشی از فعالیتهای تحصیلی لازم برای درجهی کارشناسی ارشد که در تاریخ..... توسط هیأت داوران زیر بررسی و با نمره.....درجه.....به تصویب نهایی رسید

۱- استاد راهنمای اول پایان نامه آقای دکتر علیرضا خواجه گیر با مرتبه علمی ..... امضا

۲- استاد مشاور اول پایان نامه آقای دکتر جلیل جوکار با مرتبه علمی ..... امضا

۳- استاد داور داخل گروه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا

۴- استاد داور خارج از گروه آقای دکتر ..... با مرتبه علمی ..... امضا

مهر و امضای مدیر گروه

سپاسگزاری:

با سپاس فراوان از همراهی بی دریغ اساتید محترم؛
جناب آقای دکتر خواجه گیر و جناب آقای دکتر جوکار

تقدیم به روح بلند " پدرم "

که با او بودن و با او بزرگ شدنش در دلم ماند...!

چکیده

زبان حقیقی برای بیان امور قدسی و تعالیم سنتی، زبان «رمز» است و رمز پردازی کلید فهم آن ها است. این رموز همواره حاکی از ماورای چیزهایی هستند که نمادین شده اند و معنی یا جوهری هستند که لب و حقیقت صورت را نمایان می سازند؛ در نتیجه نماد هر چیزی، منعکس کننده ی چیزی عالی تراست و اگر سرو کار علمی با جنبه های الهی باشد؛ نمایانگر معنا و مفاهیم غیر زمینی و دینی نیز هست که در کل عالم سنتی وجود دارند و کشف این قوانین، به معنای راه یافتن به حقایق و اسرار الهی است.

به همین منوال خاستگاه هنر نیز، یک خاستگاه بشری صرف نیست و باید با رمز پردازی موضوع مورد اهتمام خود را آشکار سازد. از بین انواع هنر ها، رموز و عناصر «هنر سنتی» با امور قدسی و هماهنگی حاکم بر عالم هستی و سلسله مراتب وجود ارتباط و انطباق دارد. در این میان، تمدن اسلامی ارائه دهنده ی نمونه های برجسته ایی از این هنر سنتی است؛ از قبیل معماری اسلامی که در آن حضور الهی و قدسی، به روشنی پیداست. خانه ی کعبه هم به واسطه ی آن که در اسلام به عنوان سمبل ظهور خداوند است؛ اگر در زمره ی یک معبد مقدس و یا «بیت الله» یا خانه خداوند مد نظر قرار گیرد، هم سان سایر تمدن های دینی دارای ویژگی های معابد الهی است.

بنابراین پژوهش اخیر که به روش کتابخانه ای اطلاعات آن جمع آوری شده است؛ سعی بر آن دارد که جوانب و عناصری از قبیل مکان و زمان مقدس، عدد، اشکال هندسی و رنگ را در ساختار کعبه و نظام آیینی آن - مناسک حج - که با حجابی از رمز در آمیخته اند، رمز گشایی کند؛ تا اولاً: حجاب ها از رموز آن برداشته شود و فضای معنوی و روحانی این مکان مقدس و مناسک آن بیش از پیش، غایت وجودی خود را بر ما هویدا سازد؛ ثانیاً: نشان دهد که این معبد (کعبه) و سایر معابد، مکان هایی هستند که صرفاً به «حضور خداوند» اختصاص یافته اند و حتی انسان هم در طی زیارت خالصانه و انجام آیین های عبادی آن قادر است به نوعی استحاله و استعلا و وجودی نایل گردد تا خدایی شود.

کلید واژه ها:

رمز شناسی - سنت گرایی - اسلام - کعبه - آیین.

۱.....	فصل اول : کلیات تحقیق	۱
۲.....	۱-۱. مقدمه	۱
۳.....	۲-۱. بیان مسأله (تعریف موضوع پژوهش)	۱
۴.....	۴-۱. اهداف و پژوهش	۱
۵.....	۵-۱. پرستش های تحقیق	۱
۵.....	۶-۱. روش تحقیق	۱
۶.....	فصل دوم: تاریخ عربستان	۶
۷.....	۲-۱. مقدمه	۱
۷.....	۲-۲. تاریخچه و منابع تاریخی عربستان قدیم	۲
۸.....	۳-۲. سخنان مورخین در مورد عربستان	۲
۸.....	۳-۲-۱. هرودوت	۳
۹.....	۳-۳-۲. سایر مورخین	۳
۱۰.....	۴-۲. موقعیت جغرافیایی عربستان	۲
۱۰.....	۵-۲. شرایط اقلیمی	۲
۱۱.....	۶-۲. انواع تقسیمات جغرافیایی	۲
۱۱.....	۲-۶-۱. تقسیم بندی خاورشناسان قدیم	۲
۱۱.....	۲-۶-۲. تقسیم بندی قدما	۲
۱۲.....	۲-۶-۳. تقسیم بندی به لحاظ جغرافیایی	۲
۱۲.....	۷-۲. خاستگاه اعراب	۲
۱۳.....	۸-۲. دسته بندی اعراب از حیث نسب	۲
۱۳.....	۲-۸-۱. عرب بانده	۲
۱۳.....	۲-۸-۲. عرب باقیه	۲
۱۴.....	۲-۸-۳. تفاوت میان عدنانیان و قحطانیان	۲
۱۴.....	۹-۲. تأثیرات اقلیمی در اوضاع فرهنگی	۲
۱۵.....	۲-۱۰. نظام اجتماعی - فرهنگی	۲

۱۵	۱-۱۰-۲. قوم قبیله
۱۶	۲-۱۰-۲. بیعت
۱۶	۳-۱۰-۲. جنگ و غارت
۱۶	۴-۱۰-۲. فقر
۱۷	۵-۱۰-۲. محاسن اخلاقی
۱۷	۶-۱۰-۲. آزادی
۱۸	۷-۱۰-۲. بی باکی
۱۸	۸-۱۰-۲. غرور
۱۸	۹-۱۰-۲. ذوق شعری
۱۹	۱۰-۱۰-۲. هنر در اعراب
۱۹	۱۱-۲. دین و اعتقادات
۱۹	۱-۱۱-۲. بت پرستی
۲۱	۲-۱۱-۲. پرستش دختران سه گانه خدا
۲۱	۳-۱۱-۲. پرستش جن و ارواح
۲۲	۴-۱۱-۲. پرستش اجرام آسمانی
۲۲	۵-۱۱-۲. سایر عقاید خرافی
۲۳	۶-۱۱-۲. سحر و جادو
۲۳	۷-۱۱-۲. دین حنیف
۲۴	۸-۱۱-۲. سایر ادیان
۲۴	۱-۸-۱۱-۲. آیین یهود
۲۴	۲-۸-۱۱-۲. آیین مسیحیت
۲۵	۳-۸-۱۱-۲. آیین صائین
۲۶	۴-۸-۱۱-۲. آیین مجوس
۲۶	۱۲-۲. آداب و مناسک دینی
۲۸	پی نوشت های فصل دوم
۲۹	فصل سوم: مبانی و مفاهیم نظری رمز شناسی
۳۰	۱-۳. مقدمه
۳۰	۲-۳. واژه شناسی رمز یا سمبل
۳۱	۳-۳. مفهوم رمز و رمز پردازی
۳۲	۴-۳. رمز در قرآن

۳۳	..... ۵-۳ سایر مفاهیم و تعاریفِ رمز
۳۴	..... ۶-۳ رمز و تمثیل
۴۷	..... ۱-۶-۳ تمثیل
۳۵	..... ۲-۶-۳ رابطه رمز و تمثیل
۳۵	..... ۳-۶-۳ تفاوت رمز و تمثیل
۳۸	..... ۷-۳ رمز و نشانه
۳۹	..... ۸-۳ رمز و امر قدسی
۴۱	..... ۹-۳ رمز و هنر
۴۱	..... ۱-۹-۳ رمز و هنر دینی
۴۲	..... ۲-۹-۳ رمز و هنر مقدس
۴۳	..... ۳-۹-۳ رابطه هنر دینی و هنر مقدس
۴۴	..... ۴-۹-۳ رمز و هنر سنتی
۴۵	..... ۱۰-۳ رمز، اسطوره و آیین ها
۴۷	..... ۱۱-۳ رمز و عرفان
۵۰	..... پی نوشت های فصل سوم

۵۱..... فصل چهارم: مفاهیم و مبانی نظری سنت گرای

۵۲	..... ۱-۴ مقدمه
۵۲	..... ۲-۴ سنت چیست؟
۵۳	..... ۱-۲-۴ واژه شناسی سنت
۵۴	..... ۲-۲-۴ جهان شناخت سنتی
۵۴	..... ۳-۴ سنت گرایان و اصحاب خالده
۵۵	..... ۴-۴ مدعیات سنت گرایان
۵۸	..... ۵-۴ رابطه سنت و دین
۵۹	..... ۶-۴ سنت و عرفان
۵۹	..... ۷-۴ سنت و فلسفه
۶۰	..... ۸-۴ علوم سنتی و علوم جدید
۶۱	..... ۹-۴ سنت، نماد و اسطوره
۶۲	..... ۱۰-۴ سنت و هنر

۶۵.....	۱-۱۰-۴. هنر سنتی و هنر قدسی.....
۶۷.....	۲-۱۰-۴. تفاوت هنر سنتی و هنر دینی.....
۶۸.....	۳-۱۰-۴. تفاوت هنر دینی و هنر قدسی.....
۶۸.....	۴-۱۰-۴. سنت و هنر اسلامی.....
۶۹.....	۵-۱۰-۴. هنرمندسنتی.....
۷۰.....	پی نوشت های فصل چهارم.....
۷۱.....	فصل پنجم: رمزشناسی ساختار کعبه.....
۷۲.....	۱-۵. مقدمه.....
۷۲.....	۲-۵. تاریخچه مکه.....
۷۳.....	۳-۵. تاریخچه خانه کعبه.....
۷۴.....	۱-۳-۵. سنت خانه پرستی و تقدیس معابد.....
۷۵.....	۲-۳-۵. فتح مکه.....
۷۶.....	۴-۵. نمادپردازی در ساختار کعبه.....
۷۷.....	۱-۴-۵. کعبه نماد معبد مقدس.....
۷۸.....	۱-۱-۴-۵. معانی رمزی و عرفانی تقدس معابد.....
۷۹.....	۲-۱-۴-۵. کعبه نمونه مثالی معبد آسمانی.....
۸۲.....	۲-۴-۵. معماری مقدس.....
۸۲.....	۱-۲-۴-۵. مفاهیم معماری سنتی.....
۸۳.....	۲-۲-۴-۵. معانی رمزی در معماری اسلامی.....
۸۴.....	۳-۴-۵. کعبه به مثابه ی مرکز عالم.....
۸۸.....	۴-۴-۵. کعبه به منزله ی کوه مقدس.....
۸۹.....	۵-۴-۵. کعبه در شهر مقدس.....
۹۱.....	۶-۴-۵. رموز اشکال هندسی در کعبه.....
۹۲.....	۱-۶-۴-۵. مفاهیم مربع و عدد چهار.....
۹۸.....	۲-۶-۴-۵. مفاهیم مکعب و عدد شش.....
۱۰۰.....	۷-۴-۵. رمز اعداد در کعبه.....
۱۰۲.....	صفر.....
۱۰۵.....	یک.....
۱۰۶.....	هشت.....

۱۰۹.....	- دوازده.....
۱۱۲.....	- عددِ فی.....
۱۱۴.....	۵-۵.جامه ی کعبه.....
۱۱۴.....	۵-۵.۱.تاریخچه پرده کعبه.....
۱۱۷.....	۵-۵.۲.اهمیت و مفهوم رنگ ها.....
۱۱۷.....	۵-۵-۲.۱.مفاهیم رنگ در زندگی بشر.....
۱۱۹.....	۵-۵-۲.۲.مفاهیم عرفانی رنگ.....
۱۲۱.....	۵-۵-۳.مفهوم رنگ سیاه.....
۱۲۴.....	۵-۶.حجر الاسود.....
۱۲۴.....	۵-۶-۱.سنگ پرستی.....
۱۲۶.....	۵-۶-۲.قداست حجر الاسود.....
۱۲۷.....	۵-۶-۳.مفاهیم عرفانی حجر الاسود.....
۱۲۹.....	۵-۷.در کعبه؛صورت مثالی در ی بهشتی.....
۱۳۲.....	پی نوشت های فصل پنجم.....
۱۳۴.....	فصل ششم:رمزگشایی آیین های حج.....
۱۳۵.....	۶-۱.مقدمه.....
۱۳۵.....	۶-۲.پیشینه ی مناسک و آیین ها.....
۱۳۷.....	۶-۳.زمان مقدس.....
۱۳۸.....	۶-۴.هدف از برگزاری مناسک و آیین ها.....
۱۴۲.....	۶-۵.مفاهیم عرفانی در مناسک حج.....
۱۴۴.....	۶-۵-۱.احرام بستن.....
۱۴۷.....	۶-۵-۲.رنگ سفید در لباس احرام.....
۱۴۸.....	۶-۵-۳.طواف کعبه.....
۱۴۹.....	۶-۵-۳-۱.عدد هفت.....
۱۵۴.....	۶-۵-۳-۲.دایره.....
۱۶۰.....	۶-۵-۳-۳.تربیع.....
۱۶۱.....	۶-۵-۳-۴.ماندالا.....

۱۶۴	.....۴-۵-۶. سعی بین صفا و مروه
۱۶۵	.....۵-۵-۶. وقوف در عرفات
۱۶۷	.....۶-۵-۶. وقوف در منا
۱۶۷	..... الف- رمی جمره عقبه
۱۶۸	..... ب- ذبح (قربانی)
۱۷۳	..... ج- تقصیر (حلق)
۱۷۵	..... پی نوشت های فصل ششم
۱۷۷	..... فصل هفتم: توجیه پروژه عملی و نتیجه گیری
۱۷۸	..... ۱-۷. مقدمه
۱۷۸	..... ۲-۷. مفاهیم معنایی در نقش شمس
۱۷۹	..... ۳-۷. مفاهیم معنایی و عرفانی در «الله»
۱۸۰	..... ۴-۷. اسرار حروف
۱۸۰	..... ۵-۷. حروف ابجد در بخش عملی
۱۸۱	..... ۶-۷. مراحل استفاده از حروف ابجد در واژه ی کعبه
۱۸۲	..... ۷-۷. روند ترسیم شمس به روایت تصویر
۱۸۴	..... ۸-۷. نتیجه گیری
۱۸۴	..... ۱-۸-۷. کعبه به منزله ی یک معبد
۱۸۴	..... ۲-۸-۷. کعبه دارای یک نمونه مثالی
۱۸۴	..... ۳-۸-۷. کعبه به مثابه ی یک مرکز
۱۸۵	..... ۴-۸-۷. کعبه نماد یک کوه مقدس
۱۸۵	..... ۵-۸-۷. کعبه کهن ترین خانه
۱۸۵	..... ۶-۸-۷. اعداد در ساختار کعبه و مناسک حج
۱۸۶	..... ۷-۸-۷. اشکال هندسی در ساختار کعبه
۱۸۶	..... ۸-۸-۷. رنگ در جامه کعبه و جامه ی زائر
۱۸۷	..... ۹-۸-۷. مناسک حج احیاگر زمان مقدس
۱۸۷	..... ۱۰-۸-۷. مفاهیم عرفانی آیین حج
۱۸۸	..... منابع

صفحه	فهرست شکل ها
۱۱.....	شکل (۱-۲).....
۹۶.....	شکل (۱-۵).....
۹۷.....	شکل (۲-۵).....
۱۰۸.....	شکل (۳-۵).....
۱۰۹.....	شکل (۴-۵).....
۱۴۸.....	شکل (۱-۶).....

صفحه	عنوان عکس
۱۸۲	عکس (۱-۷) ترسیم واگیره.....
۱۸۲	عکس (۲-۷) تکثیر واگیره.....
۱۸۲	عکس (۳-۷) قلم گیری قهوه ای.....
۱۸۲	عکس (۴-۷) طلا اندازی.....
۱۸۲	عکس (۵-۷) رنگ آمیزی گل ها.....
۱۸۲	عکس (۶-۷) قلم گیری مشکی.....
۱۹۷	عکس (۷-۷) رنگ آمیزی زمینه قاب.....
۱۸۲	عکس (۸-۷) رنگ آمیزی زمینه اصلی.....
۱۸۳	عکس (۹-۷) ترسیم شرفه ها.....
۱۸۳	عکس (۱۰-۷) نقش کامل شمسه.....

فصل اول

کلیات تحقیق

"إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ."

اول خانه ای که برای عبادت خلق بنا شده، همان خانه ای است که در بگه [مکه] است که در آن برکت و

هدایت است برای عالمیان. (آل عمران: ۹۶)

کعبه با قدمتی دیرینه و کهن، همواره نمودی معنوی از حضرت حق تعالی بوده است که در صورت و کالبد «معماری» تجلی یافته است و طبق آیه ی فوق کعبه، کهن ترین خانه ای است که برای عبادت و هدایت مردم بنا شده است؛ به این مفهوم که تأکید اصلی این بنای تاریخی به عنوان یک عبادتگاه، برای «عبادت» و فعلِ قدسی در یک معماری مقدس بیان شده است. همچنین باید افزود، کعبه تنها مکان مقدس اسلامی است که می توان آن را با معبد مقایسه نمود که معمولاً «بیت الله» یا خانه خداوند نامیده می شود که دارای خصیصه ی معابد الهی است. در واقع کعبه یک مرکز معنوی است که تمامی مؤمنان رو به سوی آن دارند و نمازهای یومیه را به آن جهت می خوانند و تمامی مساجد نیز به آن سمت بنا می شوند. معماری کعبه در دین اسلام امری منحصر به فرد و بی همتاست؛ اگرچه کعبه ظاهراً، یک اثر هنری به معنای دقیق کلمه و چیزی بیش از یک بنای مکعبی ساده نیست؛ اما می توان به آن به مثابه مصداقی از هنر ازل نگریست؛ بنابراین به ساحت معنوی و رمزی وحی، نمادها و اسطوره های دینی و اعتقادی تعلق می گیرد. بدین معنا که نماد گرایی کعبه به عنوان نوعی هندسه الهی و مقدس - در شکل و مناسک - در بر دارنده ی همه ی ویژگی هایی است که در معماری و هنر اسلامی وجود دارد.

بنابراین اشکال هندسی در معماری دینی و سنتی؛ چیزی بیش از مفاهیم صنعتی صرف هستند، هر چند که همیشه کارکردی معمارانه دارند؛ اما در فراسوی عملکرد معمول آن ها، واجد عملکردی دیگر با اهمیتی شاخص تر هستند که همانا هویدا کردن اصول و رموز معنوی از طریق جنبه ی نمادینشان است. لذا کعبه و محوطه دورانی شکل اطراف آن نیز به عنوان یک معماری مقدس - چه در ظاهر و چه در باطن - نوعی فضا سازی قدسی در ساختارهای هندسی خود (مکعب، دایره و ماندالا) دارد که به طور قطع حاوی رمز و رازهای معنوی و نمادین است که بایستی به واسطه ی باز گشایی این رموز در پی کشف این اسرار و برداشتن این حجاب های مستور بود.

مکان (فضا)، زمان و عدد نیز، سه نماد مهم هستند که به طور گسترده ایی بر جهان اسطوره ها حاکم است که

محور اصلی این تحقیق بوده و در پژوهش اخیر به این سه مقوله به تفصیل در قوالب زیر پرداخته خواهد شد:

- نماد فضا؛ در قالب «مکان مقدس» کعبه، از حیث ساختار هندسی و قدسی بیان می گردد.

- «زمان مقدس»؛ در قالب آیین و مناسک حج مورد بررسی و تعمق قرار می گیرد.

- رموز «اعداد» موجود در فرم هندسی کعبه و اعداد به کار رفته در مناسک حج، به طور جداگانه مورد مذاقه قرار خواهد گرفت.

- در این میان از نماد «رنگ» در جامه کعبه و جامه ی زائر نیز سخن خواهد رفت.

لازم به ذکر است که این پژوهش با رویکردی سنتی، هنری و عرفانی - اسلامی، به توصیف جنبه های نمادین و رمزی کعبه و مناسک آن پرداخته است و به دلیل اهمیت، تقدس و تکرار عدد هفت در مناسک حج، این رساله در "هفت فصل" تنظیم و بیان می گردد:

۱. فصل اول طبق روال رایج آن کلیات تحقیق است.

۲. فصل دوم در بردارنده ی تاریخ عرب جاهلی است که خود شامل تاریخچه عربستان به عنوان محل ظهور اسلام و ذکر آداب و عقاید ایشان، قبل از اسلام است.

۳. فصل سوم به تبیین زبان رمزی (نماد یا سمبل)، دانش رمز شناسی و رمز پردازی، رمز گشایی و نحوه درک این زبان، به خصوص در عالم قداست و عرفان، تفاوت آن با سایر مترادفات خود به لحاظ مشابهت، از جمله تشبیه، تمثیل و... اشاره می کند.

۴. فصل چهارم، مباحثی را پیرامون عرفان و سنت گرایی و ایدئولوژی سنت گرایان باز کرده؛ تا مقدمه ای باشد برای فهم هرچه بیشتر فصولی که قرار است با رویکردهای فوق به رمز گشایی پردازد.

۵. فصل پنجم شامل؛ باز گشایی رموز و نمادهای عرفانی و مذهبی «ساختار کعبه» از نظر «شکل هندسی» (مکعب و مربع) و مقوله «مکان مقدس»، اسرار موجود در «اعداد کعبه»، «رنگ پرده کعبه»، «حجرالاسود»، «در کعبه» و نیز بیان مختصر این عناصر با اعتقادات سایر ادیان جهان است.

۶. فصل ششم؛ اختصاص دارد به بحث «مناسک حج» و «زمان مقدس» به عنوان یک اسطوره ی کهن و جهانشمول با دیدگاهی نمادین و همچنین پرداختن به اشکالی چون دایره، ماندالا و تریب در طواف، رنگ سفید در لباس احرام و عدد مربوط به مناسک حج؛ یعنی هفت.

۷. فصل هفتم نیز «نتیجه گیری» و توجیه «پروژه عملی» و ارتباط معنایی آن با موضوع پایان نامه می باشد.

۱-۲. بیان مسأله (تعریف موضوع پژوهش)

تجلی قداست از انسان ابتدایی تا به امروز به انحاء گوناگون خود را در عناصر و اعمال متفاوت به نمایش گذاشته است که از بارزترین این عناصر و اعمال، ساختار فضای قدسی (معابد) و مناسک و آیین های مذهبی است که اغلب این تجلیات قدسی به صورت رمزگونه و نمادین است؛ همچنانکه علت دشواری فهم آن ها نیز به واسطه همین

زبانِ رمزی است، علی‌الخصوص برای انسان متجددِ امروزی که درک خویش، از امر قدسی و راز و رمزهای مربوط به آن را از کف داده است. بنابراین در دنیای امروز، فهم رموز موجود در عناصرِ مذهبی ادیان، بسیار راه گشا است؛ زیرا بدون کشف کیفیتِ قدسی، دست یابی به معرفتِ اصیل و بازگشاییِ رموز امور مقدس و دینی مقدور نیست. در راستای تحقق این امر در این پژوهش مقایسه و کنکاشی مبنی بر رمزگشایی «معبد» و «مناسک دینی» مربوط به آنها خواهد شد که، حوزه دینی مد نظر، دین مبین «اسلام» خواهد بود و حیطه و محدوده این تحقیق عبارت است از: رمز پردازیِ یگانه پرستشگاه مقدس مسلمانان، یعنی کعبه (به عنوان یک معبد) و رمزپردازیِ مناسک حج به عنوان یک آیین مذهبی؛ از حیث تاریخی، ساختاری و معنایی، سپس بررسی و رمزگشایی داده ها که نهایتاً، نتایج حاصله مورد مذاقه و کنکاش قرار خواهند گرفت.

۳-۱. اهمیت و ضرورت موضوع پژوهش

به دلیل مشکلاتی که امروزه در ترجمان راز و رمزها و کشف بطون سرّی در امور قدسی وجود دارد نیاز به رمزپردازیِ عناصر و اعمال مذهبی که از مفاهیم بنیادی ادیان به شمار می آید، لازم و ضروری به نظر می رسد. اگر چه در جهان امروز ساحتِ معنا و دین و پژوهش های مرتبط با آن بسیار گسترده شده است و مطالعات تحلیلی در حوزه ادیان راههای جدیدی را در فهم و درک مضامین پنهانی ادیان گشوده است؛ اما با این وجود، عناصر دینی و آیین ها و شعائر آن همچنان نیازمند بررسی بیشتر است.

۴-۱. اهداف پژوهش

۴-۱-۱. در وهله نخست کاوشی در مباحث تاریخی، عقیدتی و اجتماعی دین اسلام از آغاز شکل گیری آن صورت می پذیرد.

۴-۱-۲. در گام بعدی، شناخت واژه ی رمز و تمایز آن با اصطلاحات مشابه و نیز توضیحاتی من باب رویکرد سنتی - عرفانی.

۴-۱-۳. سرانجام به بیان معانی و رموز ساختاری، نمادین و اسطوره ایی کعبه به عنوان یکی از عناصر مذهبی در دین اسلام پرداخته خواهد شد.

۴-۱-۴. در انتها رمزگشایی آیین ها و مناسک مذهبی به ویژه در مناسک حج، مورد توجه قرار می گیرد.

۵-۱ پرسش های تحقیق

۵-۱-۱. رموز مستتر در فضاهاى قدسى کعبه مسلمین به لحاظ ساختارى و معنایی، چیست؟